

JAARBOEK

VAN HET

EUROPEES

GENOOTSCHAP

VOOR

MUNT- EN

PENNINGKUNDE

20
19

INHOUDSTAFEL

<i>In memoriam</i> Juliaan Taelman	
Verantwoordelijken van het EGMP	I
Afdelingen van het EGMP	II
Verlag van de AV van het EGMP FV (25/V/2019)	VI
Recensies	209

Huguette TAYMANS	
Marcel Vandeplassche, een pionier in de veterinaire verloskunde	1
Hugo VANHOUDT	
De Gentse nobel 1582 met twee ineengeslagen handen onder een kroon	10
Eddy KERSENS	
Gutenberg en zijn drukpers op munten en medailles	40
Jeannine JACOBS-DE CONINCK	
Belgische Burgerwacht & Engelse <i>Riflemen</i>	71
Patrick PASMANS	
De prijspenningen van de Landsbond der Belgische Bakkersbazen	89
Luc VAN EECKHOUDT	
De ‘ <i>Ten Langveld</i> ’-medaille 1882/1982/2017 te Hakendover	98
Rudy DILLEN	
Commagene – de muntslag van Antiochus I Theos herbekeken	104
Joris FREDERICKX	
<i>Saint George</i> op munten van Engeland en het Verenigd Koninkrijk	116
William VAN HEMELRYCK	
Functie en gebruik van sceatta’s als munt van de getaxeerde handel	136
René WAERZEGGERS	
Een enigmatische Luikse denarius herontdekt	173
Fons VAN BAELEN	
De muntvondst van Vaalbeek	176
Hendrik VAN CAELENBERGHE	
Twee opmerkelijke kortes voor Filips II	197
Jan MOENS	
De gouden leeuw (<i>lion d’or</i>) 1790 van de Verenigd Belgische Staten	201

TWEE OPMERKELIJKE KORTES VOOR FILIPS II

Hendrik VAN CAELENBERGHE

Korte op naam van Filips II – muntplaats onzeker –
1,01 g – Ø 20 mm – ↑↑ (*privécollectie – schaal 200%*)

Korte op naam van Karel V
(*keerzijde – schaal 200%*)

REFEREREND NAAR MIJN ARTIKEL^[1] over ‘enkele opmerkelijke kortes voor Karel V’, waarin ik de studie aanmoedigde m.b.t. vervalsingen en imitaties ervan, werden mij de foto’s linksboven opgestuurd van een korte voor Filips II, met de vraag of ik meer informatie kon verstrekken. De afzender was duidelijk gefascineerd door deze munt, en meer bepaald door de keerzijde met een klimmende leeuw zoals op de kortes van Karel V, geslagen van 1542 tot 1556^[2] (*zie foto rechts*) — de kortes van de eerste emissies van Filips II daarentegen, geslagen (z.j.) van 1556 tot 1567, dragen op de keerzijde vier vuurijzers die rondom een centraal kruis zijn geplaatst^[3]. Hij voegde er trouwens foto’s bij (*zie pag. 198*) van – wat hij noemde – ‘een normale korte (met vuurijzers op de keerzijde)’, gevonden op het Internet^[4], en met een – volgens hem – bijna identiek potret als op de korte met de leeuw.

Maar ook deze ‘normale’ munt bleek al snel speciaal: het omschrift **PHS·D·G·HISP·ANG·Z·R·** verwijst naar de aanspraak die Filips II maakte op de Engelse troon (*Angliae Rex*) op grond van zijn kinderloos gebleven huwelijk met Maria Tudor († 1558), maar niet naar zijn titel van hertog van Brabant (op de kortes, geslagen in Antwerpen en Maastricht) of van graaf van Vlaanderen (op de kortes,

[1] Van Caelenberghe 2017.

[2] Vanhoudt 2015, nr. 234, geslagen in Antwerpen (♣), Brugge (♣), Maastricht (★) en Nijmegen (♣).

[3] Vanhoudt 2015, nrs. 259 (met de titel van koning van Engeland, geslagen in Antwerpen, Brugge en Maastricht) en 278 (zonder de titel van koning van Engeland, geslagen in dezelfde munthuizen en bovendien in Nijmegen). De latere emissies, met wapenschild op de keerzijde (nrs. 320 en 386), worden hier buiten beschouwing gelaten.

[4] <http://www.atmikes.be/index.php/nieuwe-tijd-munten/12-16de-eeuw/230-korte-philips-ii-brabant-1560> (geraadpleegd op 9 mei 2018).

geslagen in Brugge); op de plaats waar we een muntteken ♨, ♣ of ★ verwachten, is enkel vaag een onherkenbaar teken (ster?) te zien.

Korte z.j. op naam van Filips II – muntplaats onzeker (onduidelijk muntteken vaag te zien boven het bovenste vuurijzer) (schaal 200%)

Een dergelijk stuk is niet opgenomen in Vanhoudt 2015, en ook de raadpleging van andere numismatische werken zoals Van Gelder & Hoc 1960 en De Witte 1894-99 leverde weinig resultaat op. Enkel een voetnoot in Van Gelder & Hoc 1960 is relevant in de context van dit artikel: bij een korte voor Antwerpen (nr. 229-1) staat vermeld ‘*il existe de nombreux exemplaires sans marque monétaire (de Witte 747, 749-751, 754)*’.

Is deze korte met vuurijzers een eigentijdse vervalsing of niet?

Bij het bestuderen van tientallen kortes van Filips II in de *Coin Room* van het *British Museum* ontdekte ik een exemplaar op zwaarder muntplaatje^[5] (3,28 i.p.v. 1,91 g volgens de ordonnantie^[6]), met omschrift **PHS·D·G·HISP·REX**, dus zonder verwijzing naar een hertogdom (Brabant of Gelderland) of graafschap (Vlaanderen) in de Spaanse Nederlanden, en zonder het muntteken van een atelier aldaar. Deze munt – waarvan we redelijkerwijze mogen aannemen dat het om een officieel stuk gaat^[7] – wijzen de deskundigen van het museum toe aan het hertogdom Brabant.

In Vanhoudt 2015 vinden we onder nummer 278·NIJ (geslagen in Nijmegen voor Gelderland) dit verkort omschrift wel terug, maar dan direct gevolgd door een Gelders kruis ♣. Alleen bij 278·AN (Antwerpen) is er sprake van een variant zonder muntteken op de keerzijde, maar dit stuk draagt wel de titel van hertog van Brabant (**D B[R]**). Anderzijds vermeldt Vanhoudt ook twee speciale uitgiftes op een zwaarder muntplaatje in koper, nl. voor Antwerpen en Maastricht, telkens met het muntteken, maar niet voor Nijmegen.

^[5] Inventarisnummer BM 1870.0507.9276.

^[6] Deze kortes werden geslagen volgens een snede van 128 exemplaren per Trooise mark.

^[7] Het lijkt immers weinig waarschijnlijk dat valsmunters stukken in omloop zouden brengen die zo'n 70% zwaarder waren dan de echte stukken.

De korte op zwaarder muntplaatje in het *British Museum* toont aan dat er op officiële stukken niet noodzakelijk een verwijzing staat naar de muntplaats (noch via de vorstelijke titulatuur, noch via een muntteken), en dat het dus niet onmogelijk is dat een dergelijke proefstempel (?) per ongeluk (?) werd gebruikt voor de normale circulatiemunten. De variant van 278-AN bevestigt overigens het soms ontbreken van een muntteken op een gewone circulatiemunt, wat Van Gelder & Hoc reeds was opgevallen (*zie supra*). Al deze elementen in acht genomen, zijn er momenteel dan ook geen overtuigende argumenten om deze korte met vuurijzers niet als officieel te beschouwen.

Hypotheses m.b.t de korte voor Filips II met de leeuw op de keerzijde

Een korte met de leeuw voor Filips II zoals we die zien op de munten voor Karel V was mij helemaal niet bekend, en het is dan ook de eerste maal dat een dergelijk stuk onder mijn aandacht werd gebracht. Zoals reeds werd opgemerkt, lijkt de voorzijde ervan zeer sterk op die van de hierboven besproken – en vermoedelijk echte – korte met vuurijzers. Bij nader toezicht zien we echter dat het portret minder scherp is weergegeven. Ook de gravure van de leeuw, en vooral van de krullen in zijn staart, is minder verfijnd (*zie de afbeeldingen pag. 197*). Is deze korte met de leeuw dan toch het product van een valsmunter? Hoewel dit op het eerste zicht plausibel lijkt, kunnen hierbij – vooraleer die conclusie te trekken – toch de volgende vragen worden gesteld:

- 1) Kan het niet zijn dat de korte met de leeuw een soort proefmunt was die dan werd verbeterd door de hierboven afgebeelde korte met vuurijzers?
- 2) Was de korte met de leeuw een hybride munt, waarbij voor de keerzijde een bestaande en nog bruikbare stempel van een korte van Karel V werd gebruikt?
- 3) Indien dit stuk het product zou zijn van een valsmunter, waarom heeft die dan vrij goed de buste van de vorst en het omschrift weergegeven, om dan op de keerzijde de klimmende leeuw te plaatsen zoals we die kennen voor Karel V, waardoor zijn vervalsingen toch onmiddellijk zouden opvallen? Als hij werd betrapt, zou hij ondanks dit verschil evengoed het wrede lot van andere valsmunters hebben ondergaan.
- 4) Zou het kunnen gaan om een product van een hagemunter^[8]? Dit lijkt weinig waarschijnlijk, omdat die doorgaans hun eigen titulatuur vermeldden op hun stukken, zij het vaak in een vorm die zo was afgekort, dat hij goed geleeke op de titulatuur van de muntheer wiens munten ze imiteerden. Maar het omschrift op dit stuk laat er geen twijfel over bestaan dat het afgebeelde portret – hoewel weinig flatterend – wel degelijk dat van Filips II is.

^[8] In de Maasregio waren er heren die hun muntrecht baseerden op twijfelachtige afschriften van inmiddels verdwenen oorkonden; sommige verwezen naar een eeuwenoude traditie waarvoor ze ‘geloofwaardige’ getuigen lieten opdraven. Heren die zich op dergelijke dubieuze rechten beriepen om hun muntslag te verantwoorden, worden hagemunters genoemd.

Op basis hiervan lijkt het laatste woord over dit stuk dan ook nog niet gezegd. Hopelijk duiken er in de toekomst bijkomende exemplaren op die een meer nauwkeurige identificatie toelaten.

Geraadpleegde naslagwerken

- A. DE WITTE, *Histoire monétaire des comtes de Louvain, ducs de Brabant et marquis du Saint Empire Romain*, Anvers 1894-99.
- H.E. VAN GELDER & M. HOC, *Les monnaies des Pays-Bas bourguignons et espagnols 1434-1713*, Amsterdam 1960.
- G. BONGAERS & R. VAN LAERE, *Rekems geld, vals geld?* Dienst Cultureel Erfgoed Lanaken 2010.
- H. VANHOUDT, *De munten van de Bourgondische, Spaanse en Oostenrijkse Nederlanden en van de Franse en Hollandse periode. 1434-1830*, Heverlee 2015.
- H. VAN CAELENBERGHE, Twee opmerkelijke kortes voor Karel V, *JEGMP* 2017, p. 155-160.